

2. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ : Віпол, 2000. С. 11–57.

3. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студ. сер. та вищ. навч. закл. Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.

4. Зязюн І. Філософія педагогічної дії : Монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

5. Таран Д. І. Педагогіка добра – основоположний принцип діяльності Івана Андрійовича Зязюна. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 6 (75). С. 242-248.

ВНЕСОК АКАДЕМІКА І. ЗЯЗЮНА В УТВЕРДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЛЮДИНОЦЕНТРОВАНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Н.П. Дічек

*доктор педагогічних наук, професор
Інститут педагогіки НАПН України, Київ, Україна*

У тезовому викладі змісту виступу, підготованого для міжнародної науково-практичної конференції «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього», стисло окреслимо лише його основні положення.

Перше. Академік І. А. Зязюн уславився як один із засновників і розробників низки наукових напрямів: філософія освіти, теорія і методика професійної освіти, психопедагогіка. Він здійснив вагомий вклад у теорію і практику освіти розробленням концепцій педагогіки добра й педагогічної майстерності, які базував на засадах суб'єктності, особистісно орієнтованої парадигми: «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин з собою й іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного. Під освітою розуміється процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і «неживої» природи. Отже, система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [1, с. 14].

Творча спадщина видатного українського вченого, академіка Івана Андрійовича Зязюна (1938 – 2014) ще за його життя вмотивувала численні рефлексії її ключових тверджень, і з плином часу потік таких досліджень лише зростає. Різні аспекти філософії освіти, розлого репрезентовані у працях І. Зязюна, розглядали В. Андрущенко (2017), Г. Васянович (2015; 2018), Н. Довбенко, Ю. Москаленко (2018), В. Кремень (2017), А. Кузьмінський (2013; 2015; 2017), О. Лавріненко (2012; 2015; 2017), Н. Ничкало (2012; 2017; 2016; 2018), Л. Руденко (2017), М. Якубовська (2015).

Не менше уваги приділено й концепції педагогічної майстерності І. Зязюна. Його вмотивовано визнано фундатором цього нового напрямку в українській педагогічній науці, про що писали О. Дубасенюк (2013; 2016), М. Лещенко (2012), Н. Тарасевич (2008; 2013); О. Отич (2013; 2014; 2015), С. Коновець (2013), В. Рибалка (2017).

Попри те, що згадали лише ці теоретико-методологічні здобутки вченого і присвячені їх аналізу студії, вивчення корпусу [4], розроблених Іваном Андрійовичем і залишених нам у спадок філософсько-педагогічних, психолого-педагогічних, культурно-освітніх ідей, переконує, що необхідні ґрунтовні, системні, цілісні дослідження надбань мислителя-педагога.

Друге. На наш погляд, у науковій спадщині вченого все ще залишається те, непроминальне, що варто досягти й задіяти у розвитку сучасних засад нової української школи, а саме – суб'єктний, дитиноцентрований, емоційно-естетичний потенціал педагогічних міркувань вченого. Його думки про місію і особистість вчителя, про роль культури і мистецтва у формуванні постнекласичної людини, про духовність, красу як запоруку збереження людського в людині, поширені вченим у незчисленних виступах перед учителями, студентами, викладачами, науковцями, розповсюджені у великій кількості різнопланових друкованих праць, безперечно сприяли узasadненню в українській гуманітарній думці, у суспільстві гуманістичної, суб'єктного світорозуміння, парадигми суб'єктності.

Підняті й актуалізовані вченим філософські категорії моральної свідомості – добра, щастя, духовності, етичної діяльності, свободи вибору, були ним доцільно екстрапольовані на проблемне поле освіти й сприяли олюдненню освітньо-наукових конструктів.

У сучасній науці, яка увійшла у постнекласичну фазу розвитку вивчення так званих «людиномірних» об'єктів, пошук істини пов'язаний з визначенням стратегій і можливих напрямів перетворення об'єкта, що, своєю чергою, пов'язано з гуманістичними цінностями, з урахуванням ціннісних чинників загальносуспільного значення.

Доречно зауважити, що піднімати питання самоцінності особистості у вимірі освіти І. Зязюн почав ще наприкінці 1970-х років, коли досліджував роль естетичних почуттів в системі педагогічної майстерності (1979), обґрунтовував складники учительського таланту (1980). У той самий час, коли в освіті ще панувала класична учиннієва парадигма, відбулося й зародження дослідницького інтересу вченого до шляхів формування у студентів педагогічної майстерності як необхідної інтегрованої підготовки до фахової діяльності. Можна аргументовано стверджувати, що крізь емоційно-естетичне сприйняття світу, притаманне І. Зязюну, він у своїх наукових розмислах дійшов до визнання невідворотності гуманістичного імперативу і почав його реалізовувати упровадженням педагогічної майстерності як окремої навчальної дисципліни, що інтегрує проблеми філософії, етики, естетики, логіки, риторики, психології, соціальної психології, педагогіки, історії педагогіки і психології, соціології, психопедагогіки, у підготовці майбутніх учителів вже з 1980 р., коли побачила світ на той час – лише програма спецкурсу «Основи педагогічної майстерності». Далі вийшли друком однойменні методичні рекомендації для практичних занять із студентами II-III-го курсів (1982). Виокремимо також створення і впровадження І. Зязюном з колегами-однодумцями програми факультативних для учнів 7-10-х класів з «Основ педагогічної майстерності» (1983-1984).

Уже у 1990-ті роки вчений у своїх дослідженнях поглибив розуміння сутності природи особи. Він обґрунтував, що «Особистість і Людина відрізняються тим, що перша є способом, інструментом, засобом організації досягнень другої. Перша отримує смисл і життєвість в другій» [2, с. 326]. Щоб дитина відбулася як Людина, наголошував Іван Андрійович, вона має «пройти радісно й успішно дві школи розвитку: в сенситивному періоді – від народження до шести років – Школу родини й дошкілля та Школу початкову з найінтенсивнішим наповненням поваги й любові до Дитини, неухильного виявлення віри і довіри до її ексклюзивних природних схильностей, не зважаючи на природні нерівності дитячих можливостей й уподобань. Кожна дитина в цей період свого входження в соціальні відносини повинна відчувати емоційно-почуттєві переживання прекрасного й піднесеного, відкласти їх у файлах підсвідомості і постійно розвивати впродовж усіх життєвих миттєвостей. Друга школа – загальноосвітня й вищий навчальний заклад. Це школа саморозвитку особистості. Ця школа тримається на трьох підвалинах – інтелекті, афекті і волі. У ній самоосвіта й самовиховання є критерієм життєвого успіху й людяності особистості.

Тут обираються, формуються й розвиваються професійний вибір і професійний досвід, що підтримують і живлять суспільно-життєву самодостатність особистості. Тут набирають найвищого розвитку естетичні почуття, які водночас є потребою й мотивом діяльності й дії особистості. Поза афектом (емоціями й почуттями) немає людського життя й людської діяльності та дії, не відбувається людський поступ і радість життя, не розвиваються ціннісні відношення, як критерій творчого осяяння й акмеологічного успіху, найвищих досягнень людської підсвідомості та інтуїції» [5, с. 18-19].

Ці рядки з архіву академіка І. Зязюна цитуємо за статтею його племінника, професора О. Лавріненка. Переконані, якщо архівні напрацювання І. Зязюна ще не підготовлені до друку, то найближчим часом це слід зробити.

Усі напрацювання академіка І. Зязюна від початку наукових досліджень формувалися у в інтердисциплінарній єдності філософії, педагогіки, психології, наслідок чого він у своїх працях піднявся до узагальнень парадигмального рівня і значення: «Освіта є життєвою необхідністю кожної людини. Лише завдяки їй уможлиблюється суспільне відтворення Людини на культурному, науковому, економічному, технологічному, ідеологічному, політичному, мистецькому, релігійному та інших рівнях. Через Людину, через її безпосередню участь у соціальному відтворенні відбувається поступ держави і її народу» [3, с. 288].

Третє. Завдяки чому сільський хлопчик – майбутній академік досяг наукових вершин? Дозволимо сміливість стверджувати, що насамперед – завдяки тому, що педагогічна спадщина І. А. Зязюна просякнута мудрістю народу, глибоко вкорінена у джерела української історії, культури, етнонаціональних традицій, а також істотно підживлена й збагачена надбаннями світової культури і науки. Завдяки оволодінню широким спектром гуманітарного знання, енциклопедичним знаннями і колосальній ерудиції (В. Кремень, 2018), яскравому таланту викладача й оратора, котрий вмів доводити, переконувати, захоплювати своїми ідеями інших, Іван Андрійович став безумовним авторитетом у гуманітаристиці не лише України, а й за кордоном.

Підґрунтя освітніх ідей вченого варто шукати в осягненні ним скарбів науки і культури, в умінні творчо переробити їх, доповнивши власними умовиводами відповідно до змінюваних суспільних реалій й вийти на новий, вищий рівень освоєння дійсності. Маємо на увазі вивчення й інтерпретацію І. Зязюном педагогічної творчості А. Макаренка, В. Сухомлинського, філософської спадщини

Г. Сковороди, літературних надбань М. Гоголя, Ф. Достоевського і багатьох інших видатних мислителів.

Які питання ставив до великих попередників учений? Що здобував з їхніх праць? Тексти його праць переконують – гуманістичне світобачення, любов до Людини, прагнення Добра.

Своєрідне філософське бачення світу, притаманне І. А. Зязюну, примножене національно-культурним багатством, дало йому змогу відкривати різні грані освітнього процесу, його потенціал та перспективи розвитку освіти у контексті соціокультурних викликів і потреб.

Бібліографічний список

1. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. К., 2000.

2. Зязюн І. А. Людина в контексті гуманітарної філософії. *Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр.; укр.-пол. [щорічник]* / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченстохова; К., 1999. Вип. № 1.

3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. К. : МАУП, 2000.

4. Іван Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ. Бібліографічний покажчик. К. 2018.

5. Лаврінченко О. А. Педагогічна майстерність – домінанта життєвого й наукового поступу Івана Зязюна (1938–2014 рр.). *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей* : зб. матеріалів XII Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / [голов. ред.: Г. І. Сотська]. Київ. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. 2015. Вип. 6 (10). С. 27–33.
